

Een kas op de kavel

Co-creatie en coöperatie in de Glazen Bundel

Copyright © 2026 De Bundel
www.debundel.co
info@debundel.co

**stimulerings
fonds
creatieve
industrie**

Met dank aan een bijdrage uit het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Inhoudsopgave

EEN JAAR DE GLAZEN BUNDEL

ENKELE OVERWEGINGEN OVER DE PLAATS EN TIJD WAARIN DE BUNDEL ONTSTAAT

René Boer

8

VERSLAG CO-CREATIE

Time to Access

16

GLASS CORNERSTONE: rehearsing the future

Lada Hršak

22

VERSLAG CO-CREATIE

Towards Nature

30

EEN JAAR DE GLAZEN BUNDEL

Een project als De Bundel begint klein. Eerst is het een idee, een ambitie. De wooncoöperatie bestaat alleen nog in gesprekken tussen buurtbewoners. Het is een goed plan, horen we, een stip op de horizon. Vervolgens komt er wat op papier, wordt er een begroting gemaakt, komt er een schetsontwerp op tafel en begint het plan concrete vormen aan te nemen. Maar alle opgeschreven ideeën ten spijt, ondanks alle gesprekken met banken, ambtenaren en buurtbewoners, hebben we het telkens over iets dat er nog niet is. Het project heeft weleens wanhopig abstract gevoeld, alsof we bouwden aan een luchtkasteel.

Sinds De Glazen Bundel op onze kavel staat is dit gevoel nergens meer te bekennen. Een kas is maar een simpel ding, niet veel meer dan een glazen doos, maar voor De Bundel heeft het wonderen verricht. Ineens zochten we niet naar onderdak voor onze ledenvergaderingen, maar hadden we onze eigen plek. We hoefden niet meer uit te leggen waar het gebouw zou komen: we waren er al. Er was geen vaag idee meer over hoe wij onze rol in de buurt zouden gaan vervullen: het werd concreet in de kas.

Zo heeft de kas meerdere vormen aangenomen in de maanden dat die er staat. In de eerste plaats was de Glazen Bundel het centrum van onze co-creatie. Hier hebben we workshops gedaan met leden én met buurtbewoners over het ontwerp en over de tuin. De locatie maakte al die keuzes concreet en gewichtig. Het is natuurlijk een vergaderruimte geweest en een plek voor ons spreekuur, maar de kas was ook een kringloopwinkel, een concertzaaltje, een repetitieruimte, een galerie en zelfs een trouwlocatie. In tegenstelling tot veel werk dat een wooncoöperatie over zichzelf afroept, ging alles wat met De Glazen Bundel te maken had welhaast als vanzelf. Je hebt blijkbaar niet veel meer nodig dan een paar overdekte vierkante meters: als je ruimte beschikbaar maakt voor buurtbewoners, dan begint het binnen de kortste keren te bruisen.

Hier getuigen de teksten in dit boekje ook van. Essayist Rene Boer schetst de historische context waarin De Bundel is ontstaan. Onze (tuin-)architecten geven een inkijkje in het proces van onze co-creatie, terwijl onderzoeker en architect Lada Hrsak deze praktijk van een ALV verbindt aan theorie. Tussen elk verslag en momentopname zijn logs van onze werkgroepen te vinden en persoonlijke portretten van onze leden. De mengelmoes van activiteiten en mensen waarvoor de kas een plek heeft geboden maakt duidelijk waar wij als wooncoöperatie voor willen gaan. De Bundel is pas echt ontstaan in deze praktijk, bij ons in de kas. Ook al zit er nog geen paal in de grond, wij zijn al gaan bouwen.

DE GLAZEN BUNDEL

Kom naar de opening op

**18
juli**

en leer ons, het project en de buurt beter kennen tijdens een gezellige BBQ!

Neem je ook een hapje mee?

Waar:

Willem Roelofsstraat vlakbij
August Allebéplein

Hoelaat:

vanaf 19:00

Zelf iets organiseren in
De Glazen Bundel?

Mail naar

plint@debundel.co en
plan je event in!

Over 2 jaar verschijnt er een nieuwe groene oase in jouw buurt.

Maar voordat het zover is, gaan we graag samen met jou op stap om het groen én elkaar beter te leren kennen.

Dit is jouw uitnodiging!

Kom zondag 22 februari naar
De Kas voor de eerste
'tuin'-workshop van
De Bundel!

Het programma:

- Verschillende planten- en boomsoorten leren tellen
- Het ontwerp bespreken
- Meedromen én (wie weet in de toekomst) meeDOEN!

Tuinerchitect Tayfun Yalcin (tevens ontwerpers van Stadskas buurttuinen van Toorop) is aanwezig om meer te vertellen over zijn eerste schets. Wij zorgen voor koffie, thee en lekkers.

Liefs,
De Bundel!

Julie toekomstige buren,
www.debundel.co

WARME

Chocolade MELK

● 17 Januari | 12:00 ●

Kom langs in de kas om samen
te proosten op het nieuwe jaar!

DE BUNDEL

KRINGLOOP MUNA @
DE BUNDEL

TWEEDEHANDSKLEDING, MUZIEK, KOFFIE
EN GEZELLIGHEID

Direct naast August Allebéplein,
tegenover het Met hotel

15 november 13:00 - 17:00

Muna

de bundel

DE BUNDEL

eindejaarsfeest!

KOM 12 DECEMBER LANGS RIJ DE GLAZEN BUNDEL
voor ons spetterende nieuwjaarsfeest!

Kom langs voor een hapje en drankje in de warme kas en leer De Bundel kennen!

Tip: trek iets warmes aan, het kan fris zijn in de Glazen Bundel!

Wanneer? 12-12-2025, vanaf 19:30

Waar? De kavel van De Bundel tegenover het MET Hotel aan de Marius Bauerstraat.

Programma: geniet van live muziek, koop obligaties tijdens een veiling en test je kennis tijdens de Bundelquiz!

ANOTHER
YEAR

Oktober 2025 - Werkgroep externe communicatie

Werkgroep Externe Communicatie moest van ver komen. We waren met veel jonge mensen met onregelmatige werktijden die vrijwel nooit tegelijkertijd konden afspreken. Maar tegelijkertijd was het wel belangrijk dat we onze zaken op orde krijgen: De Bundel kan alleen bestaan met enige publiciteit die zorgt voor onze nieuwe leden, maar ook onze financiering. Daarom zochten we al een lange tijd naar een dag om samen te komen om de nieuwe obligatiecampagne voor te bereiden. Na een hoop datumplanners, lukte het eindelijk om fysiek bij elkaar te komen. Met zijn zessen kwamen we bij elkaar in De Glazen Bundel op het August Allebéplein en kregen we in vier uurtjes meer gedaan dan in de twee maanden daarvoor. Er werden video's opgenomen, kranten aangeschreven, explainers gemaakt en vooral ook gelachen. Al die online meetings hadden er niet echt voor gezorgd dat we elkaar goed kenden. Dat gebeurde wel toen we samenwerkten. Symbolisch eigenlijk voor De Bundel in het groot, had de kleine Glazen Bundel al direct de functie om mensen dichterbij elkaar te brengen - en werk te laten doen. Dat natuurlijk ook.

een flyer over de obligatiecampagne

Mo

Deze buurt is voor mij erg bijzonder; het was de eerste buurt waar ik woonde nadat ik wegging uit Marokko. Ik ging als het ware van thuis naar thuis. Inmiddels woon ik al 33 jaar in deze stad, en toen ik hoorde dat De Bundel er kwam, klonk het als precies wat we nodig hebben in de wereld. In De Bundel is het niet alleen wonen, maar een doel van samenzijn en maatschappelijk betrokken zijn. Dat mis ik vaak in de samenleving. De Kas maakte het voor mij echt: een ander vredig perspectief in een harde wereld.

ENKELE OVERWEGINGEN OVER DE PLAATS EN TIJD WAARIN DE BUNDEL ONTSTAAT

René Boer, februari 2026

Een ijskoude, zonnige zaterdagochtend in Amsterdam, februari 2026. Op een braakliggend terrein tussen het August Allebéplein en het metrospoor staat achter een rij bomen een tuinbouwkas, waar zich een flinke groep mensen van divers pluimage verzameld heeft. Er blaast een kachel, de tafel staat vol met zelfgebakken lekkernijen en de koffiepot pruttelt. Er wordt een scherm opgebouwd en een beamer geïnstalleerd. Hier begint over enkele minuten de Algemene Ledenvergadering van Wooncoöperatie “De Bundel”, waarin de bijeengekomen leden belangrijke besluiten zullen nemen over het grootse project waar sommigen van hen al vijf jaar mee bezig zijn.

Handen gaan omhoog en weer naar beneden, en weer is de groep een beslissing dichterbij een prachtig nieuwbouwproject dat in de komende twee tot drie jaar op deze plek zal verrijzen. Het enorme complex, ontworpen door het Amsterdamse architectenbureau Time to Access, zal bestaan uit 132 (relatief) betaalbare woningen in allerlei variaties, een grote tuin, gemeenschappelijke ruimten en maatschappelijke werkplekken. Bijzonder is vooral het vastgoedmodel, waarin de vereniging het pand laat bouwen, verhuurt aan haar leden en in eigen beheer onderhoudt. Het model garandeert autonomie, zelfbeschikking en betaalbaarheid op de lange termijn.

De Bundel ontstaat echter niet in een vacuüm, maar op een schakelpunt in de stad en in de geschiedenis. Het kavel waar het pand zal verrijzen ligt midden in Overtoomse Veld, oorspronkelijk gebouwd in de late jaren '50 en vroege jaren '60 als onderdeel van de grootschalige, naoorlogse uitbreiding van Amsterdam. Deze Westelijke Tuinsteden, tegenwoordig bekend als Nieuw-West, werden aangelegd op basis van het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) en grotendeels volgens de geldende, modernistische ideeën van die tijd, waarin een duidelijke scheiding van stedelijke functies en vooral veel licht, lucht en ruimte centraal stonden.

Ondanks dat de Westelijke Tuinsteden op vrij bureaucratische en technocratische wijze en zonder enige vorm van participatie tot stand kwamen, boden de woningen in eerste instantie een aantrekkelijk en betaalbaar alternatief voor de verloederde binnenstad. In de decennia die daarop volgden vestigden zich ook veel migranten in Overtoomse Veld en vergelijkbare buurten. Gedegen onderhoud van de woningen bleef echter uit, waardoor de buurt in de loop van de jaren '90 achteruit ging. Ook zorgde politierepressie voor spanningen, wat leidde tot verschillende vormen van protest en uiteindelijk tot gewelddadig ingrijpen van de politie in 1998.

Ondertussen werden er vanaf midden jaren '90, onder het mom van verbetering, nieuwe plannen gemaakt voor dit deel van de stad. Voor de uitvoering hiervan werden in de jaren daarna allerlei grote en bureaucratische structuren opgericht, zoals het bestuurlijk overlegorgaan Bureau Parkstad en de nieuwe, samengevoegde woningcorporatie Far West. Uit deze naam blijkt duidelijk dat bij hen het perspectief van de buitenstaander centraal stond, voor wie Nieuw-West 'ver' was in plaats van thuis. Deze organisaties begonnen vervolgens een grootschalige en van bovenaf opgelegde stedelijke vernieuwingsoperatie, die in de loop van de tijd over de buurten uitgerold zou worden.

In plaats van samen met de zittende bewoners de specifieke problemen in de buurt en het achterstallige onderhoud van de woningen aan te pakken, richtte deze operatie zich vooral op het 'verdichten' van onder andere Overtoomse Veld door het toevoegen van duurdere huur- en koopwoningen. Hiermee kwam met de jaren een zekere 'verbetering' in de statistieken, maar het bracht veel zittende bewoners niet verder. Rond de financiële crisis een decennium later werd de centrale sturing losgelaten en werd er veel meer op onderdelen doorgewerkt aan in essentie dezelfde plannen. Wel kwam er, in ieder geval op papier, meer ruimte voor de betrokkenheid van bewoners.

Ook ontstonden er door de grootschalige transformatie allerlei vormen van ‘tussenruimte’, zoals tijdelijk leegstaande panden en kavels. De nieuwe generatie ‘stadsmakers’ die opkwam tijdens de financiële crisis zag hierin kansen voor allerlei nieuwe initiatieven die ook met beperkte financiële middelen kunnen overleven. Zo ontstonden rond het August Allebéplein onder andere gemeenschaps- en cultuurcentrum Ru Paré en, op de plek waar nu de kassen van de Bundel staan, cultuurpodium Club VLLA. Ook werd in 2013 een kantoorpand aan het plein gekraakt door het vluchtelingencollectief Wij Zijn Hier, omgedoopt tot de Vluchtflat en in gebruik genomen door meer dan 100 vluchtelingen.

Op Ru Paré na hebben inmiddels de meeste van dit soort tijdelijke invullingen plaats moeten maken voor allerlei grote nieuwbouwprojecten, vaak met allerlei Engelse en duur of dynamisch klinkende namen. Zo kwam onlangs vlak naast het kavel van De Bundel de toren “Opportuna” gereed, met veel piepkleine maar betaalbare starterswoningen, en werd aan de overkant van de straat het vastgoedproject “New West” opgeleverd, met uitsluitend dure koopwoningen. Recent werd ook “August & Ally” afgebouwd, met middenhuur woningen voor senioren en was er veel te doen over “Change=”, een blok jongerenwoningen waar torenhoge servicekosten werden gerekend.

Met de oplevering van al deze projecten komt, op de bouw van De Bundel na, de grootschalige vernieuwing van dit deel van Overtoomse Veld langzaamaan tot voltooiing. Vergeleken met de jaren 90 zijn er veel woningen gesloopt en vooral heel veel woningen bijgekomen. Netto is vooral het aandeel middenhuur en vrije sectorwoningen flink toegenomen, en hebben veel grotere sociale huurwoningen plaats moeten maken voor kleinere jongeren- of studentenwoningen. Ook zijn met de jaren de prijzen van alle typen woningen flink gestegen, waardoor huishoudens met een modaal inkomen veel meer kwijt zijn aan hun woonlasten, en veel woningen überhaupt niet eens kunnen betalen.

Deze ontwikkelingen vinden plaats tegen de achtergrond van een heel snel veranderend Amsterdam, dat in korte tijd uitzonderlijk populair en volstrekt onbetaalbaar werd. In toenemende mate hebben alleen de allerrijksten de woningen nog voor het uitzoeken, en worden de kansen op passende huisvesting voor iedereen die minder te besteden heeft steeds kleiner. Ook is een groot deel van de stad verworden tot een ‘smooth city’, waarin de stedelijke ruimte wordt gepolijst, geoptimaliseerd en

tot in de puntjes gecontroleerd en er steeds minder ruimte is om collectief, van onderop en buiten de voorschreven lijnen samen stad te maken.

De Bundel ontstaat daarmee op een cruciaal schakelpunt in de stedelijke ontwikkeling van Amsterdam en Overtoomse Veld in het bijzonder. Het laat zien dat het wel degelijk mogelijk is dat mensen met elkaar hun eigen, betaalbare woonvorm uitdenken en realiseren, in plaats van geminimaliseerde woonhokken te betrekken of onbetaalbare woonconcepten te consumeren. Ook zal hiermee een eigenzinnig stuk stad worden toegevoegd aan een eigenzinnig plein en buurt, als tegenhanger van de almaar uitdijende smooth city. Daarnaast zal de Bundel, mede dankzij de uitbreiding van de huursubsidie naar middenhuren, ook betaalbaar zijn voor de laagste inkomensgroepen.

Door de zelf opgelegde eis dat minimaal de helft van de toekomstige Bundelbewoners uit de buurt moet komen wordt tevens op compromisloze wijze ruimte gemaakt voor buurtbewoners en hun familieleden die ondanks het stedelijke vernieuwingstraject nog altijd in verouderde woningen vastzitten en niet hebben kunnen profiteren van alle ontwikkelingen. Daarmee is het een uniek project in het Amsterdam van nu, en een uitgelezen kans op een fijne woning voor alle Amsterdamse woningzoekenden in de buurt en daarbuiten. Maar voordat het zover is moet er eerst nog meer dan twee jaar verder vergaderd worden, over belangwekkende zaken zoals aannemers, tegels en compost.

Dit essay is geschreven door criticus, curator en organizer René Boer in opdracht van Time to Access in februari 2026, op basis van verschillende bronnen en gesprekken met leden van Wooncoöperatie De Bundel.

November 2025 - Pop up kringloop Muna in de kas

In november 2025 organiseerden wij in samenwerking met Kringloop Muna een pop-up kledingverkoop in de kas. Kringloop Muna is een van de beoogde huurders van de niet-woonruimtes in de plint van De Bundel. Door een pop-up te organiseren in de kas konden we al een keer samenwerken en de buurt heel concreet een voorproefje geven van het gebouw later. Dat kost uiteraard wat organisatiekracht. Muna kon ons gelukkig veel uit handen nemen. Zelf waren we vooral bezig om in de buurt flyers in de brievenbussen te stoppen en te zorgen voor genoeg ingezamelde kleding en koffie en cake. De dag zelf was zeer geslaagd. De vele buurtbewoners die langskwamen bevestigden wat zowel De Bundel als Muna al dachten: er is veel behoefte aan een kringloop in deze buurt. En de sfeer die Muna wist neer te zetten past helemaal bij De Bundel.

Sjams

Ik wil in De Bundel wonen omdat ik in deze buurt ben opgegroeid en hier wil blijven. Er zijn gezellige en lieve mensen, veel groen, en mijn moeder woont om de hoek. Ook vind ik het mooi dat het een community wordt van gelijk-gestemde buren die wel heel divers zijn. Dit zag ik bij de BBQ die we in De Glazen Bundel hadden: een soort samenkomst van culturen. Ik zat toen net bij De Bundel en kon zo de leuke en lieve mensen leren kennen.

VERSLAG COCREATIE TIME TO ACCESS

Time to Access, juni 2026

Kruislaan 259A
1098 SH Amsterdam
info@timetoaccess.com
www.timetoaccess.com

Als architecten en projectmanagers van De Bundel is Time to Access nauw betrokken bij het proces, de ontwikkeling en de besluitvorming van Wooncoöperatie De Bundel. Regelmatig worden ontwerpessies, ALV-vergaderingen en bijeenkomsten van werkgroepen georganiseerd in De Glazen Bundel, waar het ontwerp, de voortgang van het project en de bijbehorende besluitvorming worden gepresenteerd, besproken, vormgegeven en officieel goedgekeurd. De kas fungeert daarbij als een locatie die letterlijk transparant is naar de buurt en de stad. Door middel van openbare bijeenkomsten en een open programmering verbindt De Glazen Bundel het interne proces van ontwerp, ontwikkeling en besluitvorming met andere belanghebbenden en inwoners.

Al onze ontwerpessies en workshops vinden plaats in De Glazen Bundel. Hier presenteren wij voorstellen, maar wordt ook gezamenlijk geschetst en gebraintstormd over uiteenlopende onderwerpen. Na iedere workshop evalueren wij de ontvangen input samen met de ontwerpwerkgroep van de coöperatie.

In een reeks workshops werken de toekomstige bewoners van De Bundel gezamenlijk aan het ontwerp van hun toekomstige woongebouw. Een voorbeeld van een sessie uit de laatste ontwerpfase was de inrichting van de verkeersruimten en gemeenschappelijke ruimtes. Tijdens de eerste bijeenkomst werden drie verschillende concepten gepresenteerd en besproken met de leden. Op elk voorstel werd gereageerd en er werden kritische vragen gesteld. Op basis van deze input ontstond een nieuwe integrale ontwerpaanpak en een overkoepelend concept. Dit resulteerde uiteindelijk in het definitieve ontwerp, waarin kleurpaletten, materialen en detailleringen door het hele gebouw heen zijn toegepast en samen één samenhangende ontwerptaal vormen.

Het vervolg op dit voorstel was een presentatie tijdens de officiële stemming van de ALV, waarbij aanvullende feedback werd verzameld voor de uitvoeringsfase. Op basis van dit proces en de ontvangen input hebben wij alle relevante tekeningen, details en schema's uitgewerkt voor de aannemer. Deze documenten werden gebruikt voor de kostenraming van deze onderdelen binnen het bouwbudget en zullen later worden geïntegreerd in de realisatie van het project.

Een ander voorbeeld van sessies die in De Glazen Bundel zijn gehouden betreft de maatwerkopties voor de individuele appartementen. Op basis van de standaardindeling van de woningen hebben wij (Time to Access) verschillende alternatieve interieurindelingen ontwikkeld waaruit bewoners konden kiezen. Deze opties werden gepresenteerd in De Glazen Bundel, waarna feedback werd verzameld. Als gevolg hiervan zijn de plattegronden aangepast aan de wensen van de groep en zijn aanvullende varianten ontworpen om beter aan de behoeften van de leden te voldoen.

De manier waarop De Glazen Bundel de groep verbindt en de ontwikkeling verankert in de wijk is een voorbeeld van duurzame ontwikkeling, waarbij zowel het proces als de doelstellingen volledig transparant zijn. Relaties worden opgebouwd op basis van vertrouwen en gedeelde ambities met bewoners van de bestaande buurt. De Glazen Bundel houdt de gemeenschap bijeen, maar biedt tegelijkertijd een plek waar bewoners al ervaring kunnen opdoen met het gezamenlijk beheren, programmeren en gebruiken van een ruimte. Dit vormt een waardevolle voorbereiding op de uiteindelijke oplevering van het woongebouw, waarin zij als eigenaar en beheerder zullen optreden.

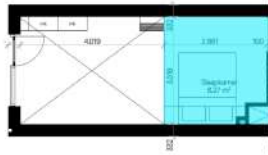
Doordat wij als architecten en projectmanagers betrokken zijn bij vijf verschillende wooncoöperaties, zien wij ook de meerwaarde van een plek als De Glazen Bundel voor andere projecten. Coöperaties hebben tijdens de ontwikkelingsfase vaak moeite om geschikte ruimtes te vinden voor vergaderingen en activiteiten. Een initiatief als De Glazen Bundel biedt niet alleen een praktische oplossing voor zowel grote als kleine bijeenkomsten en evenementen, maar fungeert ook als een open venster naar de stad, de buurt en toekomstige leden.

Zie de voorbeelden van materialen, maquettes en ontwerpvisualisaties die tijdens ontwerpssessies in De Glazen Bundel zijn gebruikt of die zijn ontwikkeld op basis van de input uit deze sessies.

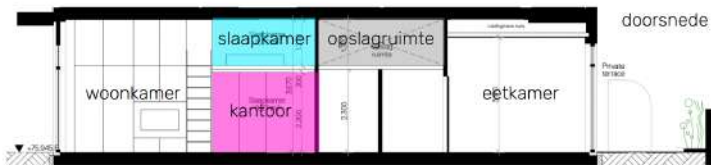
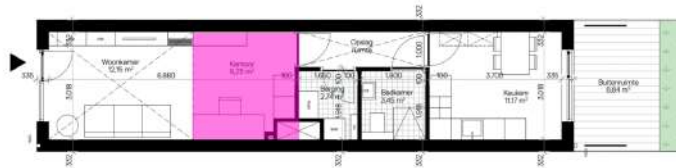

Interieur van de entree na de workshop/ Hal en galerijzone na de workshop

Begane grond unit, Optie B Atelier woning met mezzanine

mezzanine met slaapkamer

foto's co-design series, maquette met workshopsticks, plattegronden met opties

November 2025 - Werkgroep gemeenschap over informatiebijeenkomst

De Glazen Bundel heeft voor de werkgroep gemeenschap een grote rol gespeeld in het groeien van de Bundel. Meerdere informatiebijeenkomsten en kennismakingsgesprekken vonden daar plaats. Het was een plek waar mensen samenkwamen om enthousiast na te denken over het project en over de gemeenschap die we wilden bouwen.

Daar hoorden soms ook ingewikkeldere gesprekken bij. We spraken over de richting die we met het ledenbestand op wilden, over diversiteit binnen de gemeenschap en over hoe we ruimte konden maken voor verschillende mensen en perspectieven. Tegelijkertijd merkten we ook de spanning tussen enthousiasme en praktische mogelijkheden: we wilden graag meer mensen een plek geven binnen de Bundel dan er uiteindelijk woningen beschikbaar waren. Juist die gesprekken lieten zien hoe betrokken mensen waren bij het vormen van een inclusieve gemeenschap.

Een informatiebijeenkomst voor potentiële leden in de Glazen Bundel

Chiel en Nanda

Het is een rustige buurt, in de zomer wordt het drukker. We wonen er al 60 jaar. Het was totaal anders 60 jaar geleden. Toen wij in ons pand kwamen wonen, was er nog niet eens een wateraansluiting. Het is hier prettig wonen, veel contact met burens. Maar mensen verhuisden wel en er kwamen steeds meer jonge mensen voor terug. In De Kas vinden wij het vooral lawaaiig met veel echo, maar wel een fijne club mensen. We willen in De Bundel wonen omdat onze huidige woning niet meer lang mee gaat. In verband met Nanda's dementie en slechte lopen kregen we een woningaanpassing, maar de lift is super klein. De rolstoel kan bijvoorbeeld de lift niet in. Toen zei de WMO: "ga maar verhuizen." Maar daar moesten we zelf voor zorgen. Toen hoorden we van De Bundel, en dat hebben we toen gelijk aangegrepen. We kijken het meest uit naar de tuin voor Chiel om lekker bezig in te blijven. Want Chiel heeft groene vingers.

GLASS CORNERSTONE rehearsing the future

Lada Hršak, april 2026

Cold February sun shines through a crystalline glasshouse situated at the edge of an empty, overgrown site, marking the cornerstone of the new development. This glass cornerstone becomes the site of **building communality**, a place where members and future members of housing corporation **De Bundel** gather monthly to actively engage in the development, the design, and the building of the housing complex with 132 apartments and shared space on the ground floor. At present, this is the largest self-developed complex in Amsterdam Nieuw-West. Together with the architects **Time to Access**, the collective redefines the notion of neighbor and nourishes the idea of a **social city** - one that maintains a social agenda of accessibility, affordability, inclusive and cross-cultural cohabitation. A blank facade on the recently realised building on the adjacent plot indicates the future encounter, the position where two buildings will touch. These two markers - the glass cornerstone and the smooth touch area - define the perimeter of the site: **a site of hope and desires** that may take seven to eight years to be realised. This is the space where the project is spatially anticipated and socially staged prior to its implementation. This text dwells on the notion of neighbour and the notion of '**citizen pro-**

De Bundel collective meal,
sketch Lada Hršak

fessional' (Karin Christof, 2025), through sketches of an encounter with the community in early February 2026. It is also inspired by what social scientist Simin Davoudi describes as **'planning as a performative act'** which not only plans for the future but also enacts and rehearses it in the present.

While the municipality's current urban renewal plan for the welfare state social housing neighbourhoods in Amsterdam Nieuw-West thoroughly upgrades the built tissue as well as the social statistics, this 'Excell' operation also serves as an undercover for gentrification. Densification of the existing social housing tissue with middle-sector housing boosts the general statistics towards a more mixed, wealthy, and educated area at the expense of existing typologies and established social relations.

New market-oriented policies make it difficult for many present-day residents to remain in Nieuw-West. This is precisely the reason why De Bundel aims to welcome existing inhabitants to ensure social connectivity and embeddedness within the area, with the ambition to reach fifty percent 'neighbourhood members'. Together with the architects, they take on the challenging task of developing a socially sensitive and inclusive collective, within plot specifications aimed for commercial development. In this sense, the project operates both within and against prevailing development logics, rehearsing alternative social relations under constrained conditions.

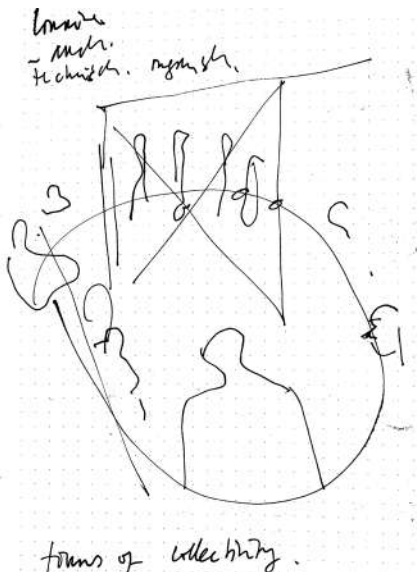
How can an urbanity characterised by welfare state planning, transition and operate within neoliberal policies and design principles while maintaining neighbourhood social structures and relations? Through this trajectory, the team engages with processes that can be understood through two main questions: how to act as developers facilitating the design, materialisation, and financial execution of the plan, and, how to understand, facilitate, and design communal processes? During this meeting, we witness their exploration of participative development and the negotiation of group dynamics as an ongoing rehearsal of cohabitation.

¹ Christof, K. (2025). Citizen Professionals: Reclaiming Collective Spaces. #69. Set Margins'. Eindhoven
² Davoudi, S. (2023). Prefigurative planning: performing concrete utopias in the here and now, *European Planning Studies* 31(6), Taylor and Francis

What does it mean to start building a community before starting to live together?

How can this be read in the housing typologies, shared spaces, and forms of care and exchange? Here, the initiative engages with an almost reversed temporal order: rather than in a conventional process where architecture shapes social life after completion, social relations are formed in parallel, through a rehearsal of a present - future.

'Getting to know neighbours' is one of the reasons several members joined De Bundel, while others seek the opportunity to remain in the neighbourhood, close to family or old neighbours. All, in different ways, resist individuality and the weakening of social relations. The neoliberal commodification of housing has exhausted these relations, whilst the word neighbour has lost its implication of immediate spatial interaction and nowadays, relates more to dislocated social networks. The idea of neighbours was further de-romanticised during Covid, when many realised they did not know who lives nextdoor. Therefore the word could be updated and redefined altogether. To counteract this tendency, De Bundel's meetings commence with a shared meal, followed by discussions on development procedures. These repeated gatherings function not only as organisational necessity but almost as a 'projective spatial practice', where future modes of living together are embodied and tested.

De Bundel collective 'kring' - the Dutch term for circular discussion setting forms of collectivity, sketch Lada Hršak

A long table from foldable units is set. Interactions are formed around home-cooked dishes and quick supermarket grabs, allowing a variety of cultural readings. Thick orange pumpkin curry with raisins in a recycled plastic container sits next to oily Moroccan msemen bread in aluminium foil, and Surinamese chicken wraps. Apple cake in a cardboard box sits beside home-baked banana bread, fresh vegetable cuts, strawberry jellies, and drop. The food is ample, so ample that much is left when the table is cleared, miraculously quickly, to make space for the meeting arranged in a 'kring' - a circular setting focused on a presentation table. A quick round of name introductions welcomes newcomers.

Not everyone arrives for lunch at 12:00, nor for the beginning of the meeting. People keep sneaking in with a faint squeaking sound of the sliding door. Few come with their children, and a small girl starts crawling on the floor beneath the stacked tables. The space fills with future neighbours - already performing a fragile form of togetherness that anticipates the **yet-to-be-built structure**.

what are we voting for?

The beamer projects architectural renderings and details of communal spaces onto a foldable white screen in the glasshouse on a sunny day. The first voting round focuses on the choice and colour of ceramic tiles in shared areas. The colour options are screened, but, the beamer lamp is too weak for the bright daylight. The screen appears almost blank; all options look pale and alike, giving the voting session a strangely magical quality.

Most people reach for their phones to check the colours, sometimes sharing screens with neighbours, while one person asks: What are we voting for?

Perhaps the email was not read, or the PdF files provided by the architects beforehand were not looked into. Perhaps the procedural role of the vote remains unclear. Either way, it is a telling question. Beyond the faded images, it reveals the limits and frictions of participation, reminding us that performative planning engagements are not a smooth projection of the future, but a messy, negotiated rehearsal shaped by partial knowledge, uneven engagement, and collective learning.

When the government withdraws leaving city-making to private developers, in this particular case it is the dedicated citizens of De Bundel who take on that role. By engaging in this development, the group effectively acts as citizen professionals (Christof, 2025). Identifying groups of citizens who take matters into their own hands, Christof describes how the withdrawal of the state, combined with increased privatisation, has shifted the potential agency for shaping architecture and public space toward citizens and residents - actors that still remain undervalued. In this sense, De Bundel operates as a form of 'performative future planning' from below: not only imagining but organising, financing, and materialising an alternative mode of urban production. The collective takes on self-organisation strategies, communication with contractors, financial loan requirements, and municipal procedures, an enormous task for 132 households, a voluntary task enacted in their free time.

Through shaping architecture and public space, the collective engages in producing a unit of the social city within the developer's city. Through this long-term effort, De Bundel rehearses a different urban future in the present, resisting the perceived inevitability of commercial development. The path is not smooth but marked with difficulties, yet it remains a noteworthy effort that acknowledges civic agency.

The fragile glass cornerstone will be removed once construction begins. This is not the end of the team's engagement; on the contrary, it marks the beginning of its most demanding phase. If anything, the transition from rehearsal to inhabitation will test the durability of these prefigured relations. Grateful to have witnessed this moment in collective project's trajectory and wishing the team strength in building their shared future. Hopefully, this practice may serve as the inspiration for other collectives and civic agents engaging with their own futures.

Deze tekst is geschreven door architect en onderzoeker Lada Hršak in opdracht van Time to Access, gebaseerd op een bezoek aan de ledenvergadering van De Bundel in februari 2026.

Januari 2026 - Ontwerp werkgroep

In De Glazen Bundel vonden in januari 2026 kennismakingsgesprekken plaats met drie verschillende bouwbegeleiders voor het project van De Bundel. Het was waardevol om hen juist op deze plek te ontvangen: zo kregen zij een indruk van wie wij als wooncoöperatie zijn, hoe we samenwerken en welke sfeer we straks op de kavel willen realiseren. Tegelijkertijd konden ze meteen de plek zien waar het gebouw uiteindelijk zal verrijzen. Na de gesprekken is gekozen voor de partij waarbij het vertrouwen het grootst voelde. Zij lieten zien flexibel om te kunnen gaan met de soms grillige en collectieve processen die horen bij een wooncoöperatie, terwijl ze daarnaast veel inhoudelijke expertise meebrengen. Een bouwbegeleider is belangrijk naast een aannemer, omdat die onafhankelijk toezicht houdt op planning, kwaliteit, budget en communicatie gedurende het hele bouwproces.

Vicky

Mijn favoriete herinnering aan de kas is toen ik hier mijn verjaardag vierde en obligaties ging verkopen. De kas voelt namelijk echt als onze plek, met een leuke sfeer en buurtbewoners die langs lopen met nieuwsgierigheid wat de kas is. Dat maakt het een soort voorproefje van De Bundel in deze buurt: multicultureel en divers, mensen die allemaal naar elkaar omkijken en voor elkaar zorgen. Echt een levendige gemeenschap. Ik geloof ook echt in die gemeenschappelijkheid, als oplossing voor de woningnood maar ook ten goede van sociale cohesie. Ik vind het goed dat De Bundel gemeenschappelijk wonen mogelijk maakt, maar wel met een eigen plek. En dat met solidaire huren, passend bij deze buurt.

VERSLAG CO-CREATIE TOWARDS NATURE

Towards Nature, juni 2025

Ruyschstraat 102
1091CH Amsterdam
towardsnature.net@gmail.com
www.towardsnature.net

Towards Nature werd door TtA architecten aan de De Bundel-groep voorgesteld voor het ontwerpproces van de tuin aan het begin van de V.O.-fase.

We hebben de terreinonderzoeken, de lokale bestemmingsplannen en de visie en verwachtingen van De Bundel ontvangen.

In november 2024 hebben we samen met architectenbureau Time to Access en de beschikbare leden van De Bundel de eerste ontwerpworkshop gehouden. De groep was erg enthousiast en bereid om hun wensen en ideeën in te brengen. Time to Access had voor elke workshopgroep al de plattegrond uitgeprint. Tijdens deze workshop hebben we alle eisen, wensen en ideeën van de groep verzameld.

In de daaropvolgende fase van het ontwerpproces hebben we nauw samengewerkt met de tuincommissie van De Bundel en TtA architecten. Ondertussen hebben we bijeenkomsten gehad met TtA Architecten, technische adviseurs en de tuincommissie.

Rekening houdend met de voorschriften, de groene ambities van de gemeente en de input van de leden tijdens de workshop, hebben we een basisontwerpvoorstel opgesteld.

In dit ontwerp hebben we de belangrijkste sociale aspecten meegenomen, zoals de locatie van de kas als centrale ontmoetingsplaats voor de bewoners van De Bundel en de buurt. Rondom deze ontmoetingsplek hebben we ook moestuinkasten en groene ruimtes aangelegd, zodat iedereen er iets van zijn voorkeur kan vinden. We hebben enkele Permacultuurideeën en -techniek-

en in het ontwerp geïntroduceerd, zoals het opvangen van regenwater, de distributie ervan in het gebied via wadi's en vijvers en het hergebruik van het regenwater, een voedselbosgebied, en eetbare en biodiverse delen rondom de tuin.

We hebben ook gekeken naar de verhouding tussen zon en schaduw. Voor de noordkant van het ontwerp zijn bomen met een hoge stam gebruikt, terwijl tussen de ontmoetingsruimtes fruit- en bessenbomen met een lage stam zijn aangeplant.

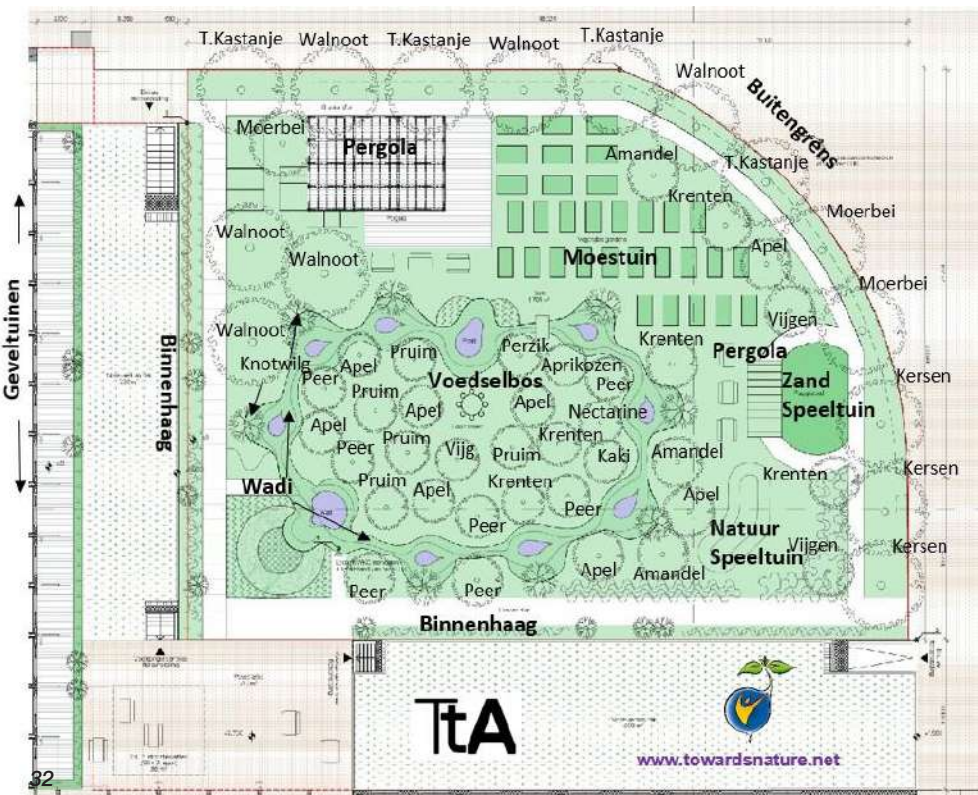
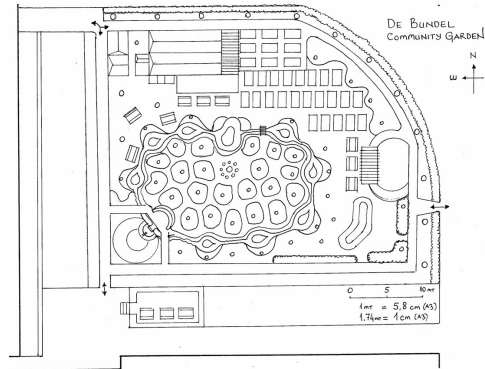
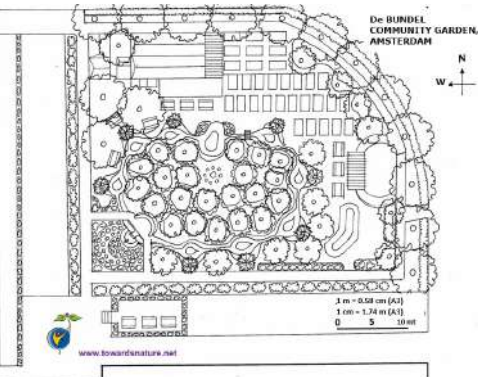
Er zijn enkele rustplaatsen en een aantal kindvriendelijke natuurspeeltuinen aanwezig.

Na de presentatie van dit basisontwerp heeft de tuincommissie het met de bredere gemeenschap en uiteindelijk ook met de buurtbewoners gedeeld via een aantal evenementen in de kas. Er is rekening gehouden met enkele nieuwe ideeën en wensen voordat de uitvoeringsfase van start ging.

De kas speelt een grote rol en is van groot belang bij sociale bijeenkomsten, workshops en het samenbrengen van de De Bundel-gemeenschap en de buurt. Wij zijn ervan overtuigd dat de kas een grote rol zal spelen in de toekomstige band tussen mensen, kennisverspreiding en het genieten van de tuin.

We hebben de ontwerpfase met de De Bundel-groep afgerond en zijn overeengekomen om na voltooiing van de bouwfase verder samen te werken aan de aanleg van de tuin. Het was een prettige en vruchtbare samenwerking en ervaring.

schetsen plattegrond tuin, VO tekening landschapontwerp

foto's workshops en ontwerpfase

Februari 2026 - Spreekuurverslag

Maandag 2 februari: Het was een gezellig druk spreekuur vandaag. Zes bezoekers! Een vrouw kwam informeren of er nog plek was voor een vriendin die nu nog in Berlijn woont. Een andere vrouw had zich aangemeld als toekomstige bewoner, maar had nog niets gehoord en maakte zich zorgen of er nog wel plekken waren. Ze had over De Bundel gehoord op de bijeenkomst van !WOON in Ru Paré. Het idee van leven in een gemeenschap sprak haar erg aan. Helaas zijn er geen folders meer voor mensen die in de Bundel willen wonen. Het zou wel zijn fijn als die er weer komen. Nu geef ik obligatiefolders mee.

9 februari: Vandaag toch ook weer drie mensen die specifiek voor het spreekuur kwamen. Een buurtbewoner die bijna 70 is en nu nog op 4 hoog woont, wil wel graag naar een seniorenwoning (moeilijk hoor, om dat geen ouderenwoning te noemen). Hij gaat zich via de website opgeven. Of is het eigenlijk handiger dat we op het spreekuur zelf de gegevens van geïnteresseerden opschrijven en aan de gemeenschapswerkgroep doorgeven? De vrouw van vorige week kwam ook weer langs. Ze heeft nog steeds niets van De Bundel gehoord. Nu had ze wat meer tijd om te praten en naar de tekeningen te kijken. Ze is heel enthousiast en heel 'eager' om mee te gaan doen. Een ouder echtpaar liep langs en was nieuwsgierig en blij met de informatie. Ze doen iets met muziek en kinderen en misschien willen ze daarvoor ook wel eens keer gebruik maken van de kas. Ze hebben een kasflyer meegekregen.

Bundelaars buigen zich over het ontwerp van de plint

Rachid

Ik woon hier sinds 2012 en het voelt gewoon als thuis. Alles is dichtbij: boodschappen, mijn ouders, mijn schoonouders. Veel groen. En de buurt wordt steeds mooier, er wordt in geïnvesteerd. Onze buurvrouw is 90 en die helpen we af en toe, en de kinderen spelen hier heerlijk buiten. We zijn op zoek gegaan naar meer ruimte omdat het met een gezin van drie krap werd, en toen bleek De Bundel letterlijk tegenover ons te zijn. Maar naast de ruimte trekt vooral de gemeenschap ons. Dat je je eigen dingen doet, maar dat het contact met de buren er gewoon is. Dat samen leven.

**DE
BUNDE**

An illustration of two stylized human figures in a light brown color. They are standing on either side of a large, three-dimensional red block. The block has a white letter 'M' on its front face. The figures appear to be holding or supporting the block.

SOLIDAIRE HUUR IN EIGEN BEHEER